

EĞİTİM KURUMLARINDA ZENOFOBİ

Haydar Alper ESER¹

ÖZET

Yabancı korkusu veya yabancı düşmanlığı olarak bilinen zenofobi, toplumlar arasında olduğu gibi kurumlar içerisine de nüfuz etmiştir. Alanyazında kurumlar ve zenofobi bağlantılı çalışmalar oldukça nadir bulunmakla birlikte zenofobinin eğitim kurumları içerisinde incelenmesine dair herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmada amaç, eğitim kurumlarında zenofobi temelli gerçekleşen veya gerçekleşmesi olası problemlerin eğitim-öğretim faaliyetlerine verdiği zararı ortaya koymak ve bu zararlarla mücadele etmek için çeşitli çözüm önerileri geliştirmektir. Bunun için zenofobi ile eğitim kurumları arasında bağlantı olduğu düşünülen kültür, hukuk, medya, söylem, pedagoji, salgın, gastronomi ve siber zenofobi gibi bağlantılar başta olmak üzere yirmiden fazla alt alan incelenmiştir. Örneklerle desteklenerek sunulan alt alanların analizi yapılmış ve uygun çözüm önerileri sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: *Zenofobi, yabancı, öteki, düşmanlık, eğitim kurumları, yönetim.*

XENOPHOBIA IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

ABSTRACT

Xenophobia has recently gotten out of the international arena and even penetrated into institutions. Although there are very rare studies related to institutions and xenophobia in the literature, there is no study on the examination of xenophobia in educational institutions. The aim of this study is to reveal the damage caused by xenophobia-based problems in educational institutions or possible to occur in educational activities and to develop various solutions to combat this harm. For this purpose, more than twenty sub-areas have been examined, especially the links between xenophobia and educational institutions, such as culture, law, media, discourse, pedagogy, pandemic, gastronomy and cyber xenophobia. The sub-areas presented by supporting examples were analyzed and appropriate solution suggestions were presented.

Keywords: *Xenophobia, foreigner, other, hostility, educational institutions, management.*

Derleme Review

Basvuru/Submitted
15 Şub/Fab 2021

Kabul/Accepted
20 Şub/Fab 2021

Yayın/Published
15 May/May 2021

Atıf/Cite: Eser, A. H. (2021). Eğitim kurumlarında zenofobi. *Alanyazın-CRES Journal* 2(1), 33-44.
<http://dx.doi.org/10.22596/cresjournal.0201.33.44>

¹ Psikolojik Danışman, MEB, haydaralpereser@gmail.com ORCID 0000-0003-4993-3322

GİRİŞ

Yunanca ‘xenophobia’ sözcüğü, Türkçe’ye “zenofobi” olarak çevrilmiş olup iki ayrı kelimenin birleşiminden türeyen yeni bir kavramdır (Smelser & Batles, 2001,8). Yunanca “Xenos (yabancı, misafir, öteki, bigâne, el)” ve “Phobia (korku, kaygı, endişe, telaş, tedirginlik, güvensiz hissetme)” kelimelerinin yan yana gelmesi ile oluşan Xenophobia (Zenofobi), anlam olarak ise “yabancı korkusu, yabancı düşmanlığı, öteki karşısında kaygı duyma, kendinden olmayanı uzaklaştırma ve yakın olmayana karşı güvensiz hissetme” gibi anlamlara gelmektedir (Özmete, Yıldırım & Duru, 2018,191-209).

Güngör’e (2018,47) göre tarihi, insanlık tarihi kadar uzun olan ancak özellikle son yüzyılda üzerinde çalışmalar yapılan ve dünyada birçok ülke için bir problem haline alan zenofobi, kendi ile birlikte birçok olumsuz durumu da doğurabilmektedir. Kısacası zenofobi tanım olarak yabancı düşmanlığı olsa da çoğu zaman yabancılardan nefret etme ve onları yok sayma anlamlarında kullanılmaktadır.

Zenofobi, ne olduğu kadar ne olmadığı da önemli olan ve tartışılan bir kavramdır. Bu kavram; çalışmalar içerisindeki ortak kullanımlar, değerlendirmeler sırasındaki kapsam durumları ve problemlerin çoğu zaman karmaşık bir bütün haline almasından dolayı benzer diğer kavramlar ile karıştırılabilir (Saraçlı, 2019, 120-125).

Aşar’a (2009,1) göre zenofobi ve diğer kavramlar gerek tanım gerek çalışma alanları bakımından incelendiği zaman zenofobinin;

- Irkçılık (racism)
- Etnik benmerkezcilik (etnosantrizm)
- Doğuştancılık (nativizm)
- Yurtsuzluk (haimatlos)
- Türçülük (speciesism) olmadığı anlaşılmaktadır.

Buna benzer birçok kavram, zenofobinin “ne olmadığı” başlığı altında sıralanabilir (Cashdan, 2001760-764).

Her toplum kendi geçmişinden hareketler bazı karakteristik özellikler barındırır. Toplumlar içerisindeki bireyler de çoğu zaman bu toplumun bir aynası niteliğindedir. Toplumdan olmayan, dışarıdan dâhil olan/edilen bireyler ise bu gibi toplumlar içerisinde bir “öteki (yabancı, bilinmez, garip, benden/bizden olmayan)” olarak adlandırılırlar (Aşar, 2009, 1). Bireylerin bu “öteki” kavramını yaratan temel unsurlar ise öznenin kendisi, ego, benlik kavramı, üstün olma

isteği, yücelik ve ayrımcılık gibi özellikleridir (Freud, 1961, 1-4).

Bunlardan hareketle zenofobi kavramının bir mantık içerisinde yerleştiği sonucu çıkabilir. Freud’a (2013, 76-86) göre bu mantık ise olumsuz durumlara karşı önlem alma, korunma/koruma içgüdü, biricik olma isteği ve refah bir yaşam arzusudur. *“Yabancı düşmanlığı temelli inançlar geçersiz tümevarımsal çıkarımlardan ve basmakalıp sınıflandırma süreçlerinden kaynaklanabilir. Her iki tür hatalı çıkarım, insanların günlük yaşamlarında başarılı bir şekilde kullandıkları bilişsel mekanizmalarla aynı biçime sahip düşünce süreçlerinden kaynaklanmaktadır.”* (Rydgren, 2004, 123-148).

Bir mantık içerisinde yerleştirilen zenofobi, bazı durumlarda meşru bir tavırmış gibi algılanır. Bu algı, tutumu davranışa çevirmeye yönelik bir harekettir. Freud’a (2016, 18-29) göre zenofobiye dayalı tutum ve davranışların çoğu zaman bireyler için bir nedeni vardır. Sosyal yaşamda bu nedenlerden bazıları;

- Tehdit unsurlarına karşı ortaya çıkabilecek güven problemleri,
- Sosyal yaşamı etkileyen ekonomik, siyasi ve politik gerekçeler,
- Nüfusun heterojen hale gelmesi ile olası kültürel ve dini problemler,
- İskân, sağlık, eğitim, gibi temel ihtiyaçlara karşı ulaşım zorluğu,
- Hak ve özgürlük kavramlarına karşı olası müdahaleler şeklinde sıralanabilir.

Nedenleri; gelişim gösterdiği yere göre değişebilen ve artabilen zenofobi, çeşitli alanlara dair temellendirilse dâhi ahlaki anlamda kabul görülemez bir olgudur (Doğan, 2019, 190-195).

Eğitim Kurumları ve Zenofobi Yönetimi

Zenofobi bireyler arasında ortaya çıkan ve bu bireylerin içerisinde buldukları kurumları/örgütleri etkileyebilen bir kavramdır. Eğitim kurumları da bir amaca yönelik toplu bir hareket alanı olduğundan bir örgüt niteliğindedir. Bundan hareketle zenofobi, toplumun her alanında ortaya çıktığı gibi eğitim kurumları içerisinde de baş göstermektedir.

Bu çalışmada eğitim kurumlarından bahsedilen alanlar gerek örgün gerekse de yaygın eğitim kurumları için geçerlidir. Bunlardan bazıları; okul öncesi eğitim kurumları, gündüz bakımevleri, anaokulları, tüm alanlara dair gerek kamu gerekse de özel eğitim kurumları, üniversiteler, gençlik merkezleri, aile destek merkezleri, tüm spor, sanat, tasarım ve beceri kursları vb. sayılabilir. Bu

alanlara ek olarak mesleki veya teknik eğitim veren ancak bir eğitim kurumu kategorisinde olmayan mekânlar da dâhil edilebilir.

Örneğin; özel bir spor salonunda spor eğitmeni tarafından verilen dersler mekân olarak bir eğitim kurumu dâhiline alınmasa da işlerlik olarak eğitim kategorisindedir. Bu çalışma, bahsedilen alanlarda gelişebilecek zenofobi temelli tüm tutum ve davranışlar için geçerli sayılabilir.

Ortaya çıkan bu zenofobik tutum ve davranışlar, eğitim kurumları içerisindeki her birimi olumsuz yönde etkileyebilir. Bu olumsuz etkilenme de beraberinde eğitim kalitesinde çeşitli sorgu alanlarına yol açabilir. Ortaya çıkması olası problemleri sezinlemek, var olan problemleri çözmek ve etkisi geçmiş olan problemlerin izlenimini sağlamak eğitim kurumları içerisinde başta yöneticiler olmak üzere tüm okul personelinin zaruri bir ihtiyacıdır. Bu alanda son dönemlerde yapılan çalışmalar içerisinde yer alan etmenler kurum içerisinde bir kültür haline getirilebilir.

Bazı durumlarda, eğitim kurumlarında görülen zenofobi temelli problemler için bir mekân aramaya gerek yoktur. Özellikle son dönemlerde tüm dünya üzerinde etkisini gösteren virüs salgını ile popüleritesi artan uzaktan eğitim/çevrimiçi bağlantılar da bu alana dahil edilebilir. Ders görülen yer oda ise oda, bir eğitim kurumu olarak düşünülebilir. Burada kurumlar içerisindeki etkileşimin insan iletişimi ile ortaya çıktığı ve sürdürüldüğü unutulmamalıdır. Yapılacak köklü değişimler için derinlemesine birtakım analizlerin yapılması gereklidir. Bu analizler ise zenofobi merkezinde tüm alt alanlar içerisinde gerçekleştirilebilir. Bu çalışmada; eğitim kurumlarından alınan verimi arttırabilmek ve bunu uzun vadede kalıcı hale getirebilmek için zenofobi temelli problemlerin müdahil olduğu/olabileceği yirmiden fazla alan incelenmiştir.

Zenofobinin Alt Alanları Nelerdir?

Zenofobi, birçok alt alana dâhil edilebilecek olan genel bir kavramdır. Bu çalışmada zenofobi, 9 ayrı alt alan içerisinde değerlendirilecektir. Bu alt alanlar ise kendi içlerinde, eğitim kurumlarında yaşanan zenofobik tutum ve davranışların ortaya çıkardığı problemleri anlamamıza yardımcı olacaktır.

Sosyoloji ve Zenofobi

Zenofobi, bireyler arasında gelişebilen ve kalıcı hale gelerek içinde bulunduğu toplumu etkileyebilen bir kavramdır. Kişilerarası

ilişkilerden ortaya çıkabilen bu alan zamanla sosyoloji alanının da bir konusu olmuştur.

Etkisi oldukça büyük olan sosyoloji alanı içerisinde yerleşen zenofobiye dair 2006'da Irak'ta bu konuda çeşitli çalışmalarda bulunulmuş ve birtakım deneyler yapılmıştır (Inglehart, Moaddel & Tessler, 2006, 495-505).

Eibl-Eibesfeldt'e (1989, 523) göre burada toplumun en temel yapısını oluşturan ailenin önemi oldukça büyüktür. Yetiştirme tarzlarından başlayan ve toplumun her alanına yansıyan bir eğitim ile zenofobi temelli tutum ve davranışların önüne geçilebilir.

Eğitim kurumları da önemli sosyal alanlar olduğu için sosyolojik analizlere dâhil edilebilir. Aynı zamanda bu kurumlar, içerisinde bulunduğu toplumun bir örnekleme niteliğindedir. Bu açıdan zenofobi ve sosyoloji alanları ortak bir noktada buluşmaktadır.

Örneğin; Süryani bir öğrenciye sınıf arkadaşları tarafından "filla (halk dilinde genellikle Hristiyanlığa mensup vatandaşları yermeye yönelik bir sözcük)" lakabının takılması ve bu şekilde bilinir hale gelmesi (Albayrak, 2011, 630-631).

Kültür ve Zenofobi

Kültür kavramı kendi içerisinde sosyal alanları ve etnik kökenlerin yansımaları barındırabilir (Sundstrom & Kim, 2014, 20-45). Eğitim kurumları, içerisinde bulunan bireyler aracılığı ile aynı zamanda bir kültür kurumu halindedir. Bu kültüre ait olmayan bireyler, bu kurumlara dâhil olduğu zamanlarda ortaya kültür temelinde bazı problemler çıkabilir. Bu problemler ise kurumun işleyişini aksatabilir, kurum içerisindeki bireylerin ilişkilerini zedeleyebilir.

Saraçlı'ya (2019, 120-125) göre kültürel düzeyde oluşabilecek farklılıklardan (yaşayış tarzları) kaynaklanan olası problemlerin önüne geçebilmek için kültürel duyarlılık düzeyine dair çalışmalar yapılmalı ve kültürel esneklik sağlanmalıdır. Bu farklılıklardan bazıları; giyim/kuşam farklılıkları, yeme/içme alışkanlıkları, dil/lehçe/ağız/ aksan farklılıkları olarak sayılabilir.

Örneğin; Arap kökenli vatandaşların dinlediği müziklerin genellikle hareketli oyun havaları şeklinde duyulması ile onların umursamaz, keyfine düşkün ve dertsiz insanlar olarak bilinmesi. Bundan hareketle sınıfta bu gruba mensup öğrencilerin problemlerinin dikkate değer görülmemesi.

Psikoloji ve Zenofobi

Bireyler, psikolojik açıdan bir iyilik halini arzular ve buna ulaşmak için çabalarlar. Bu hal durumu, bireyleri olumsuz tutum ve davranışlardan uzaklaştırır. Eğitim kurumları içerisinde psikolojik alt alan, sosyal hayat ile benzerlik gösterir. Kurumlar içerisindeki tüm bireyler çeşitli ego durumları, biricik olma istekleri ve üstün olma çabaları barındırmaktadır (Adler, 2019, 185-187). Bu durumda yaşanabilecek olası çatışmalar, psikoloji alanı ile zenofobi kavramını bir araya getirir.

Yani zenofobi, gerek ortaya çıkış fikri gerekse de uygulama alanları bakımından psikolojik bir ilerleme izler denilebilir. Bu alanda yapılacak olan çalışmaların, geliştirilmek istenen çözüm önerilerinin veya sosyal yaşama bütünleşmiş halde geliştirilen uygulamaların psikoloji temelinde yürütülmesi; eğitim kurumlarında ise pedagoji, sosyal öğrenme, duygudaşlık gibi konularda çalışmalarda bulunulması gereklidir.

Örneğin; sınıf içerisinde bir grubun öğrencilerinin kendini diğer grup öğrencilerden üstün görmesi. Ortam ve şartlar ne olursa olsun önceliğin kendilerinde olduğuna inanmaları.

Politika ve Zenofobi

Eser'e (2020, 114-124) göre devletlerin işlerlik hallerinin farklılaşması, bazı gruplara çeşitli özel hakların sağlanması, liderlerin yapmış oldukları her türlü söylem ve eylem toplum içerisinde farklı düzeylerde bazı dalgalanmalara sebep olabilir. Çoğunlukla bu kavramlar ailelerden çocuklara zerk edilmektedir.

Zenofobi; kullanılan dil, takınan tavır, söylem, üslup, jest, mimik birleşimleri ile dolaylı olarak bir yönetim aracı sayılabilir. Burada beden ve psikoloji ilişkisinden çıkarılacak bazı sonuçlar mümkündür. Politika içerisinde de bu durum çokça kullanılır. Bu nedenle zenofobi zaman zaman bir yönetim aracı haline gelebilir (Achieme, 2018, 333).

Komsuoğlu'na (2014, 61-72) göre bu problemler, eğitim kurumları içerisine taşınabileceği gibi bazen eğitim kurumlarının kendi işleyişinde de gözlemlenebilir. Bu gibi durumlarda zenofobi, politik süreçlerin bir yansıması olarak görülmektedir. Böylelikle bu iki kavram, tek bir çerçeve içerisinde değerlendirilebilir.

Örneğin; sınıf başkanlığı, okul temsilcisi, öğretmen zümre başkanlığı gibi seçimlerde herhangi bir grubun bu seçilene layık olmayı yalnızca kendilerinde görmesi, diğer adayları yok sayması kabullenmemesi.

Hukuk ve Zenofobi

Zenofobik tutum ve davranışlar hangi kurum içerisinde olursa olsun etik kabul edilmemelidir. Ayrıca bu tür davranışlara maruz kalan bireyin etkilenme durumuna, zarar görme düzeyine bağlı olarak suç teşkil edebilir. Ülkeler; yasaları, yönetmelikleri ve çeşitli kanunları ile bu tür durumların önüne geçmeye çalışmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 10. maddesine göre:

"Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz."

Aynı maddenin devamında ise:

"Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz. Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar."

Aynı şekilde 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 3'üncü, 76'ncı, 122'nci ve 216'ncı maddeleri de bu gibi durumlar karşısındaki yaptırımları özetlemiştir. Örneğin 216'ncı maddenin 2'nci fıkrasına istinaden;

"Halkın bir kesimini, sosyal sınıf, ırk, din, mezhep, cinsiyet veya bölge farklılığına dayanarak alenen aşağılayan kişi, altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır."

Bu konuyu eğitim kurumlarına indirgediğimiz zaman 24.06.1973 tarih ve 14574 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren, Millî Eğitim Temel Kanunu'nun 4. maddesinde;

"Eğitim kurumları; dil, ırk, cinsiyet, engellilik ve din ayırımı gözetilmeksizin herkese açıktır. Eğitimde hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz."

Bu hukuki alanlar çeşitli konularda öne çıkan karakterlerin de destekleri ile belirgin kılınmalıdır. Kurum yöneticileri, sivil toplum kuruluşları, kanaat önderleri ve toplumun her bir ferdi ortak bir anlayış ile hareket etmeli, uygulamaya geçmelidir.

Uluslararası arenada ise;

- *Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi*
- *Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi*
- *Unesco Öğretim Alanında Ayrımcılığa Karşı Savaşım Sözleşmesi*

- *Avrupa Konseyi Ekonomik ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi*
- *Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi* bu konuya değinen çeşitli maddelere sahiptir (İnan & Demir, 2018, 339-340).

Avrupa Birliği içerisinde bu alanda yapılan tartışmaların ve alınan çeşitli kararların olduğu bilinmektedir. Burada zaman zaman bazı uyuşmazlıklar da ortaya çıkabilir (De Master & Le Roy, 2000:419-436).

Moore'a (2002, 1497) göre bahsedilen bu durum, özellikle 2000'li yıllardan itibaren artarak devam eden Amerikan mahkemeleri için de geçerlidir. 1900'lü yıllardan itibaren bir olgu haline gelen zenofobi yargılamaları zaman zaman çeşitli kararların değişmesine neden olmuştur.

Bu alanda verilmiş/kabul edilmiş hakları incelediğimiz zaman içerisinde hem medeni durumların hem siyasi faktörlerin hem de bireysel anlamdaki hak ve hürriyetlerin koruma altına çalışıldığından söz edebiliriz.

Evrensel anlamda hem kural koyucu hem de bağlayıcı olan maddeler, eğitim kurumları içerisinde de belirleyici bir kıstas sayılmalı ve öğretim faaliyetlerine geçmeden evvel öğrenciler başta olmak üzere tüm personellere aktarılmalıdır.

Örneğin; hafızalarda yer edinebilmesi için sınıf panolarında da yer verilebilir.

Ekonomi ve Zenofobi

Bireyler, içinde buldukları sosyal konumlara göre çeşitli ekonomik düzeylere sahiptir. Bazı mesleklerin bazı gruplara atfedilmesi, gruplar arasında yüksek ekonomik fark olduğu kanısı eğitim kurumları içerisinde öğrenciler arasında bazı zenofobik tutum ve davranışlara yol açabilir. Çoğu zaman velilerin istemsiz bir şekilde oluşturduğu problem durumları eğitim kurumları içerisine de yansiyabilir. Ekonomik durumların farklılığı, zenofobik tutum ve davranışlara sebebiyet vermemelidir. Burada kurum yöneticileri, okul PDR birimi yaş gruplarına göre ayrı ayrı veli görüşmelerinde bulunabilir. Kurum dışında var olan yapıların kurum içerisine girmesini engelleyebilir.

Örneğin; gerekli durumlarda harçlık kotası (günlük maksimum X gibi) bir şart olarak sunulabilir. Böylece kurum içerisinde gerçekleşmesi muhtemel kayıp veya izinsiz alma gibi faaliyetler de kendiliğinden sonlanabilir.

Medya ve Zenofobi

Hayatımızın her alanında çeşitli şekillerde maruz kaldığımız medyatik alt alan, sayılı tüm alt alanlar

için bir taşıyıcı işlevi görür. Sayılan tüm alanlardan bağımsız olmakla birlikte etki bakımından düşünüldüğünde tüm alanları kendi içerisine dâhil edebilir. Kuruma bağlı çeşitli medya araçları ise daha dar bir alanda ve daha yüksek bir etkide olabilir. Okul gazeteleri, okul dergileri, sosyal medya hesapları bu noktada çeşitli kontrollere tabi tutulmalıdır. Kolektif bilinç içerisinde yürütülen çalışmalarda grup içi çatışmalar engellenmelidir.

Örneğin yapılan bir spor müsabakası sonrasında atılan başlıkların yazılı veya görsel basın öğelerinin oluşturduğu kalıp yargılar bu konuda oldukça seçici olmalıdır. Bu gibi durumlarda atılan başlıklardan bazıları; "Haçlı Birliği Geçit Vermedi, Osmanlı Tokatı, Haçlı Birliği Bozguna Uğratıldı" ve benzeri tarzlardadır. "Bu tür söylemler ile başka bir dine ve millete ait bireylere karşı yabancı düşmanlığı artırılmakta ve müsabakaların sadece bir futbol maçı olarak algılanmasını engelleyerek tarihsel bir hesaplaşma sürecine dönüştürmektedir." Her alanda ortak konu üzerinde çalışabilen medya sektörü, diğer alanların açığına müdahil olmamalı; aksine bunu dillendirmek yerine onarmaya çalışmalıdır (Dağlı, 2017, 31).

Gerekli tedbirler sağlanmadığı takdirde küçük yaş grubunun kullanımında bir takım problemler bulundurma ihtimali olan medya, çeşitli zenofobik tutum ve davranışların istemsizce öğrenilmesine yol açabilir. Bireyler, medya aracılığı ile öğrendiği bu tutum ve davranışları ise eğitim kurumlarına taşıyabilmektedir. Bu olay ise kurum içerisindeki işlevin yitimine sebebiyet verebilir (Demirel, 2017, 509-513).

Örneğin; akşam haberlerini izleyen bir öğrencinin oradan (veya spikerin öznel görüşlerinden) bazı zenofobik söylemleri öğrenmesi ve farkında olmadan bunu eğitim kurumuna taşıyarak arkadaşlarına karşı kırıcı ithamlarda bulunması. Beraberinde çatışma ortamının oluşması.

Söylem ve Zenofobi

Söylem; söz sınırlarını aşabilen, kalıplaşabilen, aktarılabilen ve böylelikle kalıcı hale gelebilen bir kavramdır. İçerisinde bulunan grubun benimsemiş olduğu kalıp cümleler/düşünceler, deyimler, atasözleri, özlü sözler zaman zaman zenofobik tutumlar barındırabilir. Maruz kalan gruplar için kırıcı bir davranış halini alabilir. Bunlar, genellikle kafiyeli ve kısa cümleler oldukları için kolay ezberlenebilir, hızlı yayılabilir. Kendi içinde birçok alt alana yayılabilen söylem grubu genel anlamda "nefret söylemi" üzerinden işlenmektedir. Kendi içinde ise "Siyasal Nefret Söylemi, Kadınlara Yönelik Nefret Söylemi, Yabancılar ve

Göçmenlere Yönelik Nefret Söylemi, Cinsel Kimlik Temelli Nefret Söylemi, İnanç ve Mezhep Temelli Nefret Söylemi, Engellilere ve Çeşitli Hastalıklara Yönelik Nefret Söylemi” gibi alanlarda ortaya çıkabilir (Kurt, 2019, 3).

Vardal’a (2015, 135-136) göre Türkiye’ye özgü dil ve kültür farklılıklarını da dikkate alarak belirlenmiş olduğu nefret kategorileri yer almaktadır. “Abartma, yükleme, çarpıtma, küfür, hakaret, aşağılama, düşmanlık, savaş söylemi, doğal kimlik ögesini nefret aşağılama unsuru olarak kullanma, simgeleştirme, damgalama” ve benzeri öğeleri içerisinde barındırabilen söylem alanı toplumun her kesiminde doğrudan ya da dolaylı olarak karşımıza çıkabilmektedir.

Etnik kökenlere yöneltilen ve sıklıkla karşılaştığımız bazı söylemler ise ayrımcılık yaratma ve tariz gibi negatif tutumları kendi içinde barındırır. Bunlardan bazıları:

- “Neden ters ters bakıyorsun, Türk’ün domuz etine baktığı gibi?”
- “Kürt, balta ile saat onarırmış.”
- “Arap eli öpmekle dudak kararmazmış.”
- “Yunan’a güveneceğine Yahudi’ye güven, Yahudi’ye güveneceğine yılana “güven, ama Ermeni’ye güvenme demişler.”
- “Laz’ın kafası 12’den sonra çalışmış.”
- “Çingeneye saray vermişler, bahçesinde çadır kurup oturmuş.”

Eğitim kurumları içerisindeki bireylerin bu türden söylemleri kullanımı çeşitli çatışma ortamları yaratacaktır. Kişilerarası ilişkileri zedeleyici olduğu gibi içerisinde barındırdığı nefret mesajları ile gruplar içerisinde kutuplaştırma ve düşmanlaştırma yaratabilir. Söylem kavramı bu noktada bir somut zenofobik tutum olarak açıklanabilir (Çoban, 2014, 414-415).

Pedagoji ve Zenofobi

Zenofobi, bireyler arasında gelişim düzeyine göre faaliyete geçmesi olası bir alandır. Soyut bazı kavramları anlama ve aktarma yaşları kişiden kişiye, kültürden kültüre değişmektedir. Ayrıca bu konuda cinsiyetler arasında da bazı farklar görülebilir. Yaşamın ilk sekiz yılı için öğrenilme ve daha özelinde taklit etme yolu ile ortaya çıkabilen zenofobi, onlu yaşlardan başlayan ve ergenliğe kadar uzayan süreçte karakterin bir parçası haline getirilebilir. Eğitim kurumları içerisinde özellikle okul öncesi sınıflar, anaokullar, ilkokullar ve ortaokul kademelerinde bu alanda çeşitli davranışlar görülebilir. Bu tür davranışlar bazen tolere edilse de uzun vadede daha büyük problemlerin çıkmasını engellemek için gerek

öğrenciler gerekse de veliler ile görüşmeler sağlanmalıdır (Vos & ark. 2021, 217-230).

Bireyler, gelişim süreçlerinde öğrenme alanında oldukça yol alırlar; ancak bu öğrenme her zaman olumlu anlamda ya da kabul edilebilir konularda ortaya çıkmayabilir. Tıpkı sokaktan öğrenilen bir argo sözcük gibi dış dünyadan öğrenilecek bir zenofobik davranış da aynı kalıcılığı yaratabilir. Bu gibi alanlarda kültürel boyutun önemi de büyüktür. Bu durumun önüne geçebilmek için zenofobi ile mücadeleyi pedagoji alanının sabit bir parçası yapabilmek büyük bir gerekliliktir (Marks, Woolverton & Murry, 2021, 51-68).

Bu alanda çocukların bir başka konuda maruz kaldığı konu ise öğrenim alanında kullanılan materyallerdir. “Çocuklar için yazılmış hikâye, masal ve piyeslerde, kimi zaman zenofobik ve etnisist denilebilecek ifadeler rastlamak mümkündür. Özellikle militarist unsurları barındıran “tarihi çocuk romanları”nda ve kahramanlık hikâyelerinde bu durum daha belirgindir.” Bu gibi durumlar bazen ders kitaplarında bazen okuma kitaplarında bazen de dini kitaplar içerisinde yer alabilir. Doğrudan ya da dolaylı olarak çocuklara olumsuz tutumları zerk edebilir (Öztan & Berktaş, 2011, 137-142).

Elif & Aytekin’e (2020, 4563-4579) göre pedagoji içerisine dâhil edilebilecek alanlardan biri de çok kültürlü eğitim ortamı oluşturabilmektir. Çocuklar, erken yaşlarda farklılıkları bir korkutucu özellik değil de zenginlik olarak algılayabilir. Bunun için geçen her hafta çocuk gelişimi alanı için önem arz emektedir. Bir birim farkı gözetmeksizin eğitim alanı ile çocuk gelişimi alanı ortak çalışmalı ve ortak mücadele yolu seçmelidir.

Ayrıca ergenlik dönemi itibariyle başlayan ve üniversite öğrenimi sırasında farklı kültürlerle de karşılaşarak yoğunlaşabilen zenofobiye dair tutum ve davranışlar, 18 yaş ve üzerindeki bireyler için etken özelliktedir. Bu yaş grubunda yapılacak olan çalışmalar zamanla akademi dünyası içerisine dâhil edilebilir (Karataş & Güzel, 2020, 500-523). Pedagojik bazı eylemleri yerine getirilmemesi haline zenofobi, kamusal alan içerisine etki edebilir (Starkey, Holstein & Tempest, 2021, 25-35).

Gastronomi ve Zenofobi

Kültürel alt alan içerisine de değerlendirilebilen gastronomik alt alan, bazı yiyeceklerin bir gruba ait hale getirilmesi üzerinden yorumlanabilir. Bu alan için yiyecek, bir çağrışımdır.

Yeni tanınmış bir veya bir gruba ait olduğu varsayılan bir yiyecek kurum içerisindeki bireyler için bir uzaklaşma, ayrışma nedeni olarak

görülebilir. Bu konu bazı yanlış anlamlandırmaları da kendi ile barındırabilir. Bazen dini, siyasi ve sosyal gerekçeler ile de ortaya çıkabilir. Kurum içerisindeki huzur ortamını bozabilecek durumlar açığa çıkarabilir (Değişel & Özdoğan, 2017, 616-620).

Bulut & Canbolat'a (2020, 65-71 göre) son dönemlerde Suriye'de şahit olduğumuz iç savaş sonrası Suriye halkının büyük bir kısmı Türkiye, Lübnan, Irak, Ürdün ve Mısır gibi komşu ülkelere sığınmışlardır. Türkiye'ye göç eden mültecilerin bir kısmı sınır hatlarında oluşturulan kamplar ve konteyner kentlerde kalırken büyük bir kısmı ise kamp dışında başta Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa, Mardin olmak üzere pek çok ile ve böylelikle ülke geneline dağılmışlardır. Yaşanan bölgelerde gelen kültür zamanla mutfak alanına da yansımıştır. Çeşitli konularda gastronomi alanında bu türden görülebilecek zenofobi temelli tutum ve davranışlar gözden kaçırılmamalıdır.

Eğitim kurumları içerisinde ise yer edinen çeşitli beslenme saatleri veya belirlenen saatler dışında gerçekleştirilen yeme/içme ritüelleri, bahsedilen bu kültür kavramı üzerinden bazı zenofobik tutum ve davranışlara yol açabilir.

Örneğin; Yerli Malı Haftası'nda, okul kermeslerinde, sınıfça veya grupla gidilen pikniklerde öğrencilerin evlerinden getirdikleri yiyecek ve içeceklerin mensup oldukları kültüre yorumlanması ve bu konuda çeşitli zenofobik problemlere maruz kalınması. (İçilecek olan çayın yerli mi yoksa yabancı mı olduğu sorulduktan sonra yerli/yabancı ise içilmeyeceğinin belirtilmesi.)

Din-İnanç ve Zenofobi

Farklı dini inanışların aynı coğrafya içerisinde bulunduğu Türkiye'de eğitim kurumları içerisindeki din eğitimi alanında öğretmen veya öğrenci merkezli çeşitli problem durumları yaşanmaktadır. Bu tür problemlerin önüne geçebilmek için başta müfredat ve ders içerikleri olmak üzere öğretmen, öğrenci ve veli ortaklığı ile çeşitli yenilikler yapılmalı. Böylece tüm azınlık alt gruplar gözetilmelidir. Üniversite dönemi için ise bu çalışmalar eğitici özellikte sunulmalıdır.

Kaya'ya (2018;131-149 göre) bazen bir etnik köken üzerinden yapılan saldırının temelinde de din faktörü bulunabilir. Örneğin Batı Trakya içerisinde görülen Türkofobi eğilimli faaliyetlerin "Türkler, İslamiyete inanır." temelinden hareketle dolaylı yoldan İslamofobi eğilimli sayılabileceği gibi.

Ayrıca İslamofobi, Hristofobi, Antisemitizm başta olmak üzere tüm dini zenofobi türleri üzerine çalışmalar yapılmalı; tüm dini alanlar ve bu alanlar karşısında geliştirilen fobiler için her eğitim düzeyine dair bilgilendirici içerikler sunulmalıdır. Avrupa ve Orta Doğu gibi çeşitli konumlarda bu gibi fobilerin zaman içerisinde zenofobiye döndüğü üzerinde çalışmalar yürütülmüştür. Burada aynı zamanda dini bakımdan bir çoğunluk ve azınlık ilişkisi de değerlendirmeye alınmalıdır (Güngör, 2016, 286-294).

Örneğin; eğitim kurumlarında yalnızca bir dine ait ibadet alanı bulunması. Dini azınlıkların ibadet edecek ortamlarının tahsis edilmemesi.

Spor-Sanat ve Zenofobi

Eğitim kurumlarında spor ve sanat alanına dair verilen dersler veya bu alanlara öğrenci yetiştiren (güzel sanatlar lisesi, spor lisesi, konservatuvarlar, beden eğitimi ve spor yüksekokulları vb.) kurumlardaki aktivitelere dair gelişecek rekabet ortamları tıpkı evrensel düzeyde geliştirilen olimpiyat atmosferine benzetilmelidir. Bireysel farklılıklara ya da gruplara atfedilen olumsuz söylem ve davranışlara ise mahal verilmemelidir. Bu konu, sadece bir aktivite olarak değerlendirilmemeli aksine çok yönlü düşünülmelidir. Yapılacak olan tezahüratın içeriğinden giyilen formaların üzerindeki motiflere kadar geniş bir değerlendirme yapılmalıdır. Gerek görsel de işitsel alanlarda tüm zenofobi temelli tutum ve davranışlar engellenmeli, bu alanda yapılması gerekenler ise öğretilmelidir. Bu konuda sadece müsabakalar değil de müsabakalar öncesi veya sonrasında yapılan ve süre olarak birkaç müsabakayı içine dahil edebilen spor programları da aynı titizlikle araştırılmalıdır.

Örneğin; konuklar Türkiye'deki dört büyük takımın temsilcisi konumunda yer almaktadır. Program içerisinde temsilcisi olduğu takımın haklarını savunur pozisyonda olan bu kişiler birbirlerine hakaret ve küfür içerikli söylemlerde bulunarak, taraftarlar arası ayrımı derinleştirmekte ve nefret söyleminden doğan nefret suçuna ön ayak olmakla kalmayıp bunu meşru hale getirmektedir (Dağlı, 2017, 1-3).

Mimari ve Zenofobi

Okul mimarisi, henüz okul binası kurulmadan önceki tasarıma dayanmalıdır. Bu tasarım herhangi bir dine, kökene ve gruba dair objeleri, unsurları veya motifleri barındırmamalıdır. Dış mimari bir zümrenin inanış ve yaşayış değerlerini yansıtmamalıdır. İç mimari kurum içerisindeki tüm bireylere hitap edebilecek öğelere sahip olmalıdır. Kurumda yer alan -varsa- heykeller, duvar veya

masa tabloları, çeşitli masa süsleri ve benzeri tüm unsurlar ırkçı, kutuplaştırıcı, ayrımcı, öznel mesajlar içermemelidir. Kurum içerisindeki bireylerin tepkisini çekmemeli ve problem nedeni olarak görülmeceği şekilde tasarlanmalıdır.

Kurumlar içerisindeki yapılanma ile oluşabilecek farklar engellenmeli, sınıf sıralamaları ile öğrenci düzeyleri arasında ayırım olmadığı açıklanmalıdır. Personel odaları içerisinde bir güç objesi barınmamalı ve her türlü şatafattan uzak durulmalıdır. Kurum içerisine giren bireyler bu gibi intibalara maruz kalmamalı ve kendini mimarinin de desteği ile güven ortamı içerisinde hissetmelidir.

Örneğin; estetik kaygılar ile duvara işlenen bir tavus kuşu kabartma figürünün Ezîdî öğrenciler tarafından dini bir mesaj şeklinde algılanabilmesi. (Bu durum, kurum çevresinin ve konumunun önemini de açıklayabilir.)

Mobilite ve Zenofobi

Kelime anlamı olarak akışkanlık, devingenlik veya hareketlilik gibi noktalara tekabül eden mobilite; ekonomik, politik ve askeri birçok anlamı olan mobilite kavramı bu çalışma içinde bir iletişim ağı süreci şeklinde yorumlanmıştır. Eğitim kurumları içerisinde ve eğitim kurumlarının birbirleri arasında zaman zaman çeşitli öğrenci hareketlilikleri gözlenebilir.

Burada kurum içerisinde oluşturulan kültür konusunda bir yabancılaşma ya da kabullenme gelişebilir. Genellikle kabullenmenin olduğu durumlar belirli bir süreci izler ve karşılıklı olarak her iki taraf için de öğretici bazı içerikler taşır. Yabancılaşma durumu ise başlangıç dönemlerinde daha sıklıkla karşılaşılan ve bazen etkisini uzun vadede koruyan bir durumdur. Bu yabancılaşma durumu gerek tutum gerekse de davranış olarak çeşitli zenofobik mesajlar barındırabilir. Özellikle yükseköğretim ve lisansüstü öğretim alanları içerisindeki yurtiçi ve yurtdışı temelli hareketlilikler açısından daha da önemli hale gelmektedir.

Örneğin; Farabi, Mevlâna ve Erasmus+ Öğrenci Değişim Programları (veya projeleri), Interrrail, Work&Travel, AIESEC, IAESTE, AGH, Workaway, WWOOF, AFS, Couchsurfing ve benzeri birçok dil, beceri, kültür programları gibi alanlarda görülebilecek zenofobi temelli tutum ve davranışlar.

Mizah ve Zenofobi

Genellikle söylem alanı içerisinde beden bulan mizah & zenofobi ilişkisinde temel amaç ortaya gülünç durumlar çıkarabilmek veya var olan

durumları fark ettirebilmektir. Bu durumlar aynı zamanda bireyler için bazı iç görüleri de kazandırmak ister. Etnik, mezhepsel veya dini ayrımlar başta olmak üzere tüm grupların birbirleri arasında ya da farklı gruplarla olan ilişkilerinde bu gibi durumlara konular açığa çıkmıştır. Zaman zaman küçük esprilerle zaman zaman birkaç fıkra ile bu gibi durumlardan söz etmek mümkündür. Eğitim kurumları içerisinde özellikle küçük yaş gruplarındaki iletişim eğilimi ve ortaöğretim kademesindeki gelişimsel özellikler bu alanı kullanma ihtiyacı açığa çıkarabilir. Kurum yöneticisi başta olmak üzere tüm personellerin bu alandaki kırıcı içeriklere ve/veya alt metinlere dikkat etmesi ve ortaya bir problem alanı olarak çıkmasını engellemesi zaruridir.

Örneğin; lise kademesindeki bir öğrencinin, kurumun kantin hizmetlerini yürüten kişilerle yaşadığı bireysel problemlere karşı olarak bunları çeşitli fıkralar ile kulaktan kulağa yayması veya ticari alanda yapılan yerici esprilerin genellikle Yahudi vatandaşlar ekseninde şekillenmesi.

Kent ve Zenofobi

Şahin'e (2019, 733-767) göre kurumlar dışında çalışılabilecek olan bir diğer alan ise şehirler ve özelinde anakent merkezlerdir. Ülkemizde İstanbul'da yürütülen bir çalışma sonucunda alınan verilere göre gerek kente dair gerekse de kente karşı bazı tavırların olduğu bilinmektedir. Kent yaşamı içerisinde görülen heterofobi, mixofobi ve zenofobi alanına dair söylem ve uygulamalar, bireyleri merkezlerden uzaklaştırmıştır. Bu bakımdan amiyane bir değerlendirme yapmamız gerekirse gerek sosyoloji gerekse de mimari ve tasarım alanlarının zenofobi ile açık bir ilişkisi olduğu vurgulanabilir.

Ekonomi, sanayi, ticari hayatın yoğunluğu, kültürel özellikler, ulaşım kolaylığı, toprak verimliliği gibi birçok iç denge ile birlikte; tarihsel bağlantılar, savaşlar, beşerî krizler, salgın hastalıklar gibi dış tehditlerin nüfus ve yerleşimleri üzerinde etkili olduğu kent yaşamları, teknolojinin gelişmesi ile birlikte daha hızlı bir şekilde değişim gösterebilir. Birkaç yıl içerisinde milyonlarca nüfus kazanabilir/kaybedebilir.

Pandemi-Sağlık ve Zenofobi

Tarihsel süreç içerisinde çeşitli salgın hastalıklar süregelen halde olmuştur. Yakın bir tarih örneği olarak 2019'un son çeyreğinde meydana çıkmış Covid-19 pandemi sürecinin etkileri günümüzde de devam etmektedir. Takılan maskeler üzerinden dâhi yürütülen bazı çalışmaların olduğu zenofobi alanı ile son dönemlerde en çok iç içe anıla alanlardan biri de sağlık alanıdır (Batova, 2021:50-

56). Bireyler, bu pandeminin ortaya çıktığı yer başta olmak üzere yakın çevresine, bölge insanlarına ve kültürlerine çeşitli zenofobik tutumlar besleyebilir. Wuhan/Çin ve sonrasında tüm Uzak Doğu günümüzde bu kavramdan muzdarip haldedir (Yılmaz, Erdoğan & Hocoğlu, 2021, 47-55).

Eğitim kurumlarında ise bu gibi bölgelerden gelen ya da fiziki olarak bu bölgelerden gelen bireylere benzetilen (çeşitli Türki Cumhuriyetler) bireyler bazı zenofobik problemler ile karşı karşıya kalabilir. Bu bireyler öğrenim görmek, evlenmek gibi çeşitli nedenler ile göç etmiş veya yerleşik hale gelmiş olabilir. Ayrıca temizlik konusunda da bazı gruplara mensup bireyler üzerine kırıcı sözler söylenebilir, davranışlar meydana gelebilir.

Kurum yöneticisi bu gibi problemlerin çözümü için gereken sağlık tedbirlerini almalı, hijyen ortamını sağlamalı ve olumsuz geliştirilen çeşitli şematik düşüncelerin üzerinde çalışmalıdır (Dhanni & Franz, 2021, 1).

E-Zenofobi & Siber Zenofobi

Özellikle salgın etkisi ile meydana gelmiş, eğitim alanı başta olmak üzere yaşamın her alanında uzaktan yöntemler ile çalışmalar yürütülmeye çalışılmıştır. Bireylerin sosyal hayatlarını olumsuz yönde etkileyen bu durum, çeşitli iletişim problemleri yarattığı gibi zenofobi alanındaki problemleri de güçlendirmiştir.

Gerek söylem gerekse de salgın ve sağlık alanı ile ilişkisi bulunan siber zenofobi kapalı kalınan alanlar içerisine artan yanlış cinsel eğilimler ile çeşitli mağduriyet durumlarını ortaya çıkarmıştır. Toplumlar genelinde kadınlar üzerinden belirlenen cinsel hedef gösterme durumları elektronik ortam üzerinden yayılmış ve sosyal yaşantıya göre açığa çıkması kolaylaşmıştır. Bu durum aynı zamanda uzun vadede bir sosyo-kültürel sorun haline gelmektedir (Kapytowska, 2021, 1).

Çalışma konusu için düşünüldüğünde ise olumsuz fiziki durumlar ile birlikte çok sayıda eksiklik ile karşı karşıya kalan eğitim kurumu personelleri gerekli teknolojik destek ile bu gibi problemlerin önüne geçmeli, veliler ise bu alanda kurum ile iş birliği içerisinde olmalıdır.

Bazı Diğer Alanlar ve Zenofobi

Sayılanlar dışında zenofobi; bilim, teknoloji, felsefe, müzik gibi alt alanlara da işleyerek eğitim kurumlarına etki edebilir. Kurum yöneticisi; konuya multidisipliner yaklaşmalı, problemin ana kaynağını saptamalıdır. Duman'a göre (2020:25-29) zenofobi, hangi alanda gerçekleşirse gerçekleşsin üzeri örtülemez bir olgudur. Ayrıca

toplumun her alanına zerk ettiği de yapılan çalışmalar ile aşıkârdır. Bu kavramın herkes tarafından doğru ve tarafsız bir şekilde bilinmesi, öğrenilmesi ve üzerinde ciddiyetle durulması gerekli bir hal almıştır.

Zenofobi alanında yapılan çalışmalar bu alan ile kişilik kavramına dair verilerin eşleştirilebilme düşüncesini doğurmuştur. Zamanla mizaç, karakter ve kültür gibi kavramların da zenofobi alanına olumlu ya da olumsuz yönde etkide bulunduğu üzerine çeşitli fikirlere varılmıştır (Kocatürk & Bozdağ, 2019, 2287).

Çeşitli müsabakalar içerisinde artan mücadele ortamının ve beraberinde gelişen rekabet ortamının zemin hazırladığı bazı durumlarda da görülen zenofobiye dair tutum ve davranışlar ise son zamanlarda üzerinde sıklıkla çalışılan konulardandır. Özellikle milli duyguların daha hâkim olduğu alanlar içerisinde bulunan anlamlı farklılıklar, bu alanlarda yapılması gereken çalışmaların önemini bir kez daha gözler önüne sermiştir (İnan & Kartal, 2019, 223-232).

Zenofobi genellikle mahallî bir problem olarak karşımıza çıkar. Yapılan uygulamalar ya da alınan şikâyetler ile ilk fark edeceğimiz alanlar daha küçük alanlar olabilir (Snell, 2003, 1-30). Ancak bazı durumlarda bu durum farklılaşabilir. Zamanla, yaşanan durumların yalnızca bir şehir ya da bölge problemi olmadığı, dünyanın her alanında etki gösterdiği açıktır. Bugün; Almanya, Rusya, İran, Türkiye ve Güney Afrika gibi kültürel bakımdan farklı ülkelerin ortak paydalarından biri de zenofobi alanıdır (Asker, 2016, 6).

Yılmaz, Erdoğan & Hocoğlu'na (2021, 47-55) göre dünya üzerinde hükmünü devam ettiren Covid-19 Salgını durumu, zamanla zenofobi alanına da etki etmiştir. Küçük çaplı etkiler ile başlayan bu durum zamanla bir nefret yönlendirme boyutuna gelmiştir. Esses & Hamilton'a (2021, 253-259) göre Önümüzdeki dönemlerde de bu alanda yapılacak çalışmalar kitleler için oldukça önemlidir. Yirmiden fazla alanla ilişkilendirilen zenofobi bu alanlarla sınırlı olmayıp yaşamın ve insanın var olduğu her alanda doğrudan ya da dolaylı olarak faaliyet gösterebilir. Zenofobi tüm bu alt alanlar içerisinde incelenebilir ve uzun vadeli hedefler ile minimize edilebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Zenofobi kavramı, toplum içerisinde birçok problemin ana kaynağı olma potansiyelini kendi içinde barındıran ancak insanların bunu bir problem alanı olarak tanımlamadığı, önemsemediği veya dikkate değer görmediği bir alandır. Yaşamın birçok alanı ile ortak olarak

karşımıza çıkan zenofobi, eğitim kurumları içerisinde de varlığını belirgin kılmıştır. Eğitim ve öğretim faaliyetlerinden alınan verimi azaltıcı özelliğe sahip olan zenofobi temelli tutum ve davranışlar bu çalışma ile birlikte kurumlarda derinlemesine analiz edilmelidir.

Toplumların yarınlarının inşa edildiği eğitim kurumları içerisinde yürütülen faaliyetlere hiçbir etkenin ket vurmaması ve özelinde ise zenofobinin bu alana olumsuz yönde müdahil olmaması gereklidir. Bu çalışma salt olarak eğitim kurumları ve zenofobi ilişkisini irdelemekle kalmamış aynı zamanda zenofobinin diğer tüm sosyal alanlara etki ettiğini göstermiştir.

Eğitim kurumları için özel bir değerlendirme yapmamız gerekirse kurumlar içerisinde var olan öğrencilerin, öğretmenlerin, yöneticilerin, velilerin ve diğer personellerin toplumun her kesiminden bireyler olduğu ve ortak bir çatı altında bulunduğu görülmektedir. Bundan hareketle eğitim kurumları sadece eğitim ve öğretim faaliyetlerinin yürütüldüğü yerler değil de toplumlar için bir ortaklık mekânları olarak değerlendirilebilir. Bahsedilen bu ortak alanlarda yaşanabilecek problem durumları için herkesi memnun kılmaya yönelik bütüncül ve kalıcı çözümler getirebilmek esastır.

Bu çözümler için sırasıyla öğrencilerden, öğretmenlerden, kurumlarda görev alan psikolojik danışmanlardan, yöneticilerden, velilerden, kurumun diğer personellerinden ve kurum dışından kurum içerisine etki edebilecek tüm kuruluşlardan ve/veya bireylerden, rehberlik ve araştırma merkezleri, bu alanda çalışan çeşitli dernek ve vakıflar, muhtarlıklar, kaymakamlıklar, belediyeler, valilikler, akademisyenler, ruh sağlığı uzmanları, sosyal bilimler alanında saha çalışmalarında bulunan uzmanlar ve bu alanlarla yakın ilişkisi bulunan birimlerden destek istenebilir.

İleri süreçlerde bir örnek oluşturması ve daha net sonuçlar görebilmek amacıyla çeşitli eylem araştırmalarında bulunulabilir. Bu çalışmalar sonucunda taslak oluşturması için çeşitli eylem planları hazırlanabilir. Ayrıca son yıllarda önemi hızla artan duygusal zekâ (emotional quotient) kavramının bu alanda çözümleyici olabilmesi açısından çeşitli sorular ve çalışma alanları geliştirilebilir.

KAYNAKÇA

5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu (2004). *T.C. Resmî Gazete*, 25611.

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/10/20041012.htm>

- Achieme, T., E. (2018). Yöneten yabancı düşmanlığı. *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 51(2), 333-400. <https://ssrn.com/abstract=3046693>
- Adler, A. (2019). Bireysel psikolojinin temel görüşleri. *Bireysel Psikoloji Dergisi*, 75 (3), 185-187. <https://dx.doi.org/10.1353/jip.2019.0023>
- Albayrak, K. (2011). Günümüz Ortadoğu coğrafyasında Süryaniler. *Middle East Yearbook/Ortadoğu Yıllığı*. 615-632.
- Asker, A. (2016). *Rusya'da yabancılar ve yabancılaşan vatandaşlar zenofobi kaskacında*. TYB Akademi.
- Aşar, S. (2009). *İrk ve ırkçılık üzerine tartışmalar ve yeni ırkçılık* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi
- Batova, T. (2021). Yabancı düşmanlığını "resimleme": COVID-19 sırasında maskelerin görsel çerçevelendirilmesi ve teknik iletişimde savunuculuk için etkileri. *İşletme ve Teknik İletişim Dergisi*, 35(1), 50-56. <https://doi.org/10.1177/1050651920958501>
- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi*, 2 Eylül 1990. <https://cocukmeclisi.ibb.istanbul/cocuk-haklari-sozlesmesi/>
- Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi* 10 Aralık 1948. <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf>
- Bulut, Y. & Canbolat, C., (2020). Suriyeli sığınmacıların Türk mutfak kültürü ve yiyecek içecek işletmelerinde istihdama etkileri. *International Travel and Tourism Dynamics*, 20, 65-74.
- Cashdan, E. (2001). Etnosentrizm ve yabancı düşmanlığı: Kültürler arası bir çalışma. *Güncel Antropoloji*, 42(5), 760-764.
- Çoban K., H. (2014). Yeni ırkçı söylemlerin eklemli niteliği ve medyanın işlevi. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 69(2), 407-433.
- Dağlı, B. (2017). *Türk spor basınında nefret söylemi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Atatürk Üniversitesi. <http://79.123.136.100/xmlui/handle/20.500.12432/3019>
- De Master, S., & Le Roy, M. (2000). Xenophobia and the European Union. *Comparative Politics*, 32(4), 419-436. <https://doi.org/10.2307/422387>
- Değişgel, S., & Özdoğan, O. N. (2017). *Zenofobinin bir türü: Yabancı kültürlerin yiyecek ve içeceklerine karşı korku ve düşmanlık*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Adnan Menderes Üniversitesi. <http://hdl.handle.net/11607/3336>
- Demirel, G. (2017). Ötekinin korkusu: haber bültenlerinde türkiye'deki suriyeliler, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(60), 503-514. <https://doi.org/10.16992/ASOS.13172>
- Dhanani, LY & Franz, B. (2021). Halk sağlığı çerçevesi neden önemlidir: Amerika Birleşik Devletleri'nde COVID-19 çerçevesinin önyargı ve yabancı düşmanlığı üzerindeki etkilerine ilişkin deneysel bir çalışma. *Sosyal Bilimler ve Tıp*, 269(1), 113572. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2020.113572>

- Doğan, F. (2019). Yabancı ile bir arada yaşama ve ötekileştirme: Mardin halkının bakışından Suriyeli sığınmacılar [Yayımlanmamış master tezi]. Adnan Menderes Üniversitesi. <http://adudspace.adu.edu.tr:8080/jspui/bitstream/11607/3857/1/590393.pdf>
- Duman, D. D. (2020, Haziran 12-14). Farklılığın farkındalığı ve pandemi kapsamında artan zenofobik eğilim. *CONCOVID Tam Metin Bildiriler Kitabı* (pp. 25-35). Online International Conference of COVID-19, İstanbul.
- Eibl-Eibesfeldt, I. (1989). Aile, yabancı düşmanlığı ve grup seçimi. *Davranış ve Beyin Bilimleri*, 12(3), 523-523.
- Elif, A., & Aytekin, H. (2020). Küreselleşen dünyada çok kültürlülük ve yabancı dil eğitimi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(26), 4563-4579.
- Eser, H. B. (2020). Avrupa'da aşırı sağın ayak sesleri: Zenofobinin patolojik normalleşmesi. *Alternatif Politika*, 12(1), 114-144.
- Esses, VM & Hamilton, LK (2021). COVID-19 zamanında yabancı düşmanlığı ve göçmen karşıtı tutumlar. *Grup Süreçleri ve Gruplararası İlişkiler*, 24(2), 253-259. <https://doi.org/10.1177/1368430220983470>
- Freud, S. (1961). *Ego ve kimlik*. Roman Yayınları
- Freud, S. (2013). *Grup psikolojisi ve ego analizi*. Dorlion Yayıncılık.
- Freud, S. (2016). *Savaşın ve ölümün güncelliği*. Telos Yayıncılık.
- Güngör, F. Ş., & Bakanlığı, M. E. (2016, 5-7 Mayıs). Zenofobinin İslamofobiye dönüşümü üzerine felsefi bir değerlendirme. *1. Uluslararası Sosyal Bilimler ve Müslümanlar Kongresi* (ss. 286-294). Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Güngör, F. Ş., (2018). *Zenofobi: Yabancı düşmanlığına felsefi bir yaklaşım*. Maarif Mektepleri Yayınları.
- Inglehart, R., Moaddel, M. & Tessler, M. (2006). Irak'ta yabancı düşmanlığı ve grup içi dayanışma: Güvensizliğin etkisi üzerine doğal bir deney. *Siyasete Bakış Açılımları*, 4(3), 495-505.
- İnan, H., & Kartal, M., (2019). Üniversitelerarası spor müsabakalarına katılan öğrencilerin zenofobik tutumlarının incelenmesi. *Journal of Current Researches on Social Sciences*, 9(4), 223-232. <https://doi.org/10.26579/jocress.320>
- İnan, M., & Demir, M. (2018). Eğitimde fırsat eşitliği ve kamu politikaları: Türkiye üzerine bir değerlendirme. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2), 337-359.
- Karataş, Z., & Güzel, B. (2020). Üniversite öğrencilerinin yabancı düşmanlığıyla ilgili tutumlarının incelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(2), 500-523.
- Kaya, M. (2018). Avrupa'da İslamofobi ve Türkofobi: Gümüllüce'de Yenice Mahalle Camii'nin kundaklanması örneği. *Hars Akademi Uluslararası Hakemli Kültür Sanat Mimarlık Dergisi*, 1(2), 131-149.
- Kopytowska, M. (2021). Yabancı düşmanlığı, kadın düşmanlığı ve tecavüz kültürü: Siber uzayda kadınları hedef almak. *Dil Saldırganlığı ve Çatışma Dergisi* 9(1), 76-99. <https://doi.org/10.1075/jlac.00054.kop>
- Kocaturk, M., & Bozdag, F. (2020). Xenophobia among University Students: Its Relationship with Five Factor Model and Dark Triad Personality Traits. *International Journal of Educational Methodology*, 6(3), 545-554.
- Komsuoğlu, A. (2014). *Birlikte yaşamayı öğrenmek: Politik dostluk ve eğitim*. h2O Yayıncılık.
- Kurt, G., (2019). Yeni medyada nefret söylemi: YouTube'da Suriyeli mültecilere karşı üretilen nefret söylemi üzerine bir araştırma. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 5(1), 1-20.
- Marks, A. K., Woolverton, GA & Murry, M. D. (2021). Yabancı düşmanlığı ve ırkçılık: Göçmen gençlik deneyimleri, stres ve dayanıklılık. *Amerika Psikoloji Derneği*. <https://doi.org/10.1037/0000214-004>
- Moore, K. A. (2002). Amerikan mahkemelerinde yabancı düşmanlığı. *Northwestern University Law Review*, 97(4), 1497.
- Millî Eğitim Temel Kanunu, 24 Haziran 1973, *T.C. Resmî Gazete*, 14574. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/14574.pdf>
- Özcan, G. G., & Berktaş, F. (2011). Türkiye'de çocukluğun politik inşası [Yayımlanmamış doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi. <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/45749.pdf>
- Özmete, E., Yıldırım, H., & Duru, S. (2018). Yabancı düşmanlığı (zenofobi) ölçeğinin Türk kültürüne uyarlanması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18, 191-209.
- Rydgren, J. (2004). Yabancı düşmanlığının mantığı. *Rasyonalite ve Toplum*, 16(2), 123-148.
- Saraçlı, M. (2019, 16-18 Aralık). Zenofobi (yabancı düşmanlığı) ve İslamofobi sorunları çerçevesinde Avrupa Birliği'nin göç sorununa yaklaşımları. *Kimlik ve Göç Çalışmaları Uluslararası Sempozyum Bildiri E-Kitabı* (ss. 119-140). Hacı Bayram Üniversitesi, Ankara.
- Smelser, N. J. & Paul B. Batles (ed.), (2001). Law and Economics *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, Amsterdam.
- Snell, KD (2003). Yerel yabancı düşmanlığı kültürü. *Sosyal Tarih*, 28(1), 1-30.
- Starkey, K., Holstein, J. & Tempest, S. (2021). Xenophobia, bilinçdışı, kamusal alan ve Brexit. *Avrupa Yönetim İncelemesi*. 18, 25-35. <https://doi.org/10.1111/emre.12446>
- Sundstrom, R. R. & Kim, D. H. (2014). Yabancı düşmanlığı ve ırkçılık. *Eleştirel İrk Felsefesi*, 2(1), 20-45.
- Şahin, K. (2019). Güvensiz dünyada bir belirsizlik faktörü olarak yabancı korkusu: İstanbul'daki kapalı yerleşimler üzerinden bir değerlendirme. *İdealkent Kent Araştırmaları Dergisi*, 27(10), 733-767
- Tunalı, S. (2019). *Geleceğin okullarını keşfetmek*. Tasam Yayınları.
- Tunalı, S., & Kiraz, E. (2017). Gelecek üzerine araştırma yapma yöntemlerinin eğitim araştırmalarında kullanılması. *Yaşadıkça Eğitim Dergisi*, 31(2), 41-54.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 9 Kasım 1982, *T.C. Resmî Gazete*, 17863. https://www.anayasa.gov.tr/media/6382/gerekceli_anayasa.pdf
- UNESCO Öğretim Alanında Ayrımcılığa Karşı Savaşım Sözleşmesi, 19 Kasım 1974.

http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/06/25/265407/dosyalar/2016_11/28095108_eitimhakk.pdf

- Vardal, Z. B. (2015). Nefret söylemi ve yeni medya. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 132-156.
- Vos, SR, Shrader, CH, Alvarez, VC, Meca, A., Unger, JB, Brown, EC & Schwartz, SJ. (2021). Kitlesele yabancı düşmanlığı çağında kültürel stres: Latin/o ergenlerden bakış açıları. *Uluslararası Kültürlerarası İlişkiler Dergisi*, 80, 217-230. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2020.11.011>
- Yılmaz, Y., Erdoğan, A., & Hocaoğlu, C. (2021). COVID-19 ve damgalanma. *Kocaeli Tıp Dergisi*, 10 (Supp: 1), 47-55.